

проф. др **Предраг Пузовић**
Православни богословски факултет
Катедра за историју Српске Цркве
Београд

Прота Стеван М. Димитријевић историчар СПЦ

О проти Стеви Димитријевићу може се писати као свештенику, учитељу, професору и ректору Богословије у Призрену, директору Гимназије и Учитељске школе у Скопљу, професору Богословског факултета и научнику.*

Рођен је у Алексинцу 10. јануара 1866. године.¹ Основну школу учио је у родном месту и Београду, потом је завршио нижу гимназију, један разред учитељске школе и стару београдску богословију. Богословију је завршио 1887. године. Исте године је положио учитељски испит.² После богословије радио је као учитељ у Липовцу до 1890. године. Те године га је рукоположио у чин ђакона митрополит Михаило (Јовановић).³ Из Липовца Степа одлази у Ниш, где је радио као вероучитељ у гимназији вршећи истовремено дужност писара у Нишком духовном суду. У чин свештеника рукоположио га је епископ Нишки Инокентије (Павловић) 1894. године.⁴ Исте године одлази у Кијев, где уписује Духовну академију, коју ће завршити 1898. године добивши звање: кандидат богословља.⁵ За време школовања у Кијеву почео је да скупља архивску грађу која се односи на везе Руске и Српске цркве у прошлости. На основу те грађе написао је кандидатски рад „Одлажење српских духовних лица у Русију у времену од XVI–XVIII века и последице тих одлажења“. По завршеним студијама у Русији враћа се у земљу где је постављен за професора Богословије у Београду. Професорски испит положио је крајем априла и почетком маја 1899. године.⁶ После годину дана премештен је за ректора Богословско-учитељске школе у Призрену. Дужност ректора примио је 15. октобра 1899. године.⁷

Дошавши на чело Богословије покренуо је реформе у циљу прилагођавања наставног плана и програма насталим потребама. Резултат тих реформи био је смањење трајања школовања у Богословији од школ. 1900. и 1901. године са шест на четири године. До тада су се у Богословију уписивали ученици са основном шко-

* Овај рад је настао у оквиру пројекта бр. 149037А („Српска теологија у двадесетом веку“), који финансира Министарство науке и заштите животне средине Републике Србије.

¹ Архив Православног Богословског факултета, Досије проте Стеве Димитријевића.

² Исто.

³ Бл. Гардашевић, *Др Стеван Димитријевић*, „Богословље“, год. XXIV (XXXIX), св. 1 и 2, Београд 1980, 73.

⁴ Исто.

⁵ Архив Православног Богословског факултета, Досије проте Стеве Димитријевића.

⁶ Исто.

⁷ Прота Милутин Тимотијевић, проф., *Проша Стева Димитријевић, ректор призренске Богословије – живиој и рад у Призрену*, „Богословље“, год. XXVII (XLIII), Београд 1984, 16.

лом, а од тада са завршеним четвртим разредом гимназије. Овом реформом је у наставном плану даг већи простор богословским и педагошким предметима, а ученици ове Богословије су изједначени са ученицима других богословија и учитељских школа. Осим тога, дата је могућност ученицима из других српских крајева да се уписују у призренску Богословију.⁸ Његов рад у школи није могао остати непримећен од епископа Призренског Нићифора (Перића) који га је 1901. године произвео у чин протојереја.⁹

Прота Степа је у слободно време учио своје ученике свему ономе што ће бити корисно њима и народу. У брду изнад школе он је са ученицима засадио виноград (школски врт), који је служио за практичну наставу. У виноград је довео воду, поставио столове са клупама, тако да је виноград постао омиљено излетиште Призренца. Учио је он своје ученике да калеме воће, да сеју и пресађују разно поврће, цвеће итд.¹⁰

Својим радом ректор Димитријевић је стекао поштовање угледних и имућних Турака у Призрену. Од њих је често позајмљивао новац за потребе школе, али је уредно и враћао када би стигао новац из задужбине Симе Игуманова из Београда. Одржавао је добре односе са призренским муфтијом, који је посећивао Богословију о Божићу, Светом Сави и Васкрсу.¹¹

Да би помогао Србима у Старој Србији прота Степа у Призрену 1901. године оснива српску банку под именом Фонд цркве Светог Ђорђа. Банци је дао име по Саборној цркви у Призрену која је посвећена Светом Ђорђу. Први улог на штедњу у износу од 30.000 динара у злату дали су стараоци задужбине Симе Игуманова из Београда. Фонду на штедњу дала је изванредан новац и Српска Краљевска народна банка. Оснивање Фонда цркве Светог Ђорђа имало је великог значаја за наш народ, јер из Фонда се могла увек добити позајмица по најнижим каматама.¹²

Заслугом проте Стеве при Богословији је отворена трговачко-занатлијска недељна школа, која је имала око 300 полазника. Ученици су у овој школи стицали основна знања из књиговодства, кореспонденције, администрације и друга практична знања.¹³

Посебну бригу прота Степа је показивао према манастирима у Старој Србији и Македонији. Манастиру Дечанима помогао је да се извуче из великог дуга.¹⁴

После четири године управљања призренском Богословијом прота Степа је поднео оставку, која је уважена 23. септембра 1903. године. Из Призрена долази у Београд, где је непуну годину дана радио као професор Прве београдске гимназије. Потом је две године вршио дужност директора Гимназије и Учитељске школе у

⁸ Ст. М. Димитријевић, *Богословско-учитељска школа у Призрену*, „Братство“, 17, Нови Сад 1923, 210–211; Прота Милутин Тимотијевић, *циш. дело*, 20–21.

⁹ Бл. Гардашевић, *циш. дело*, 73.

¹⁰ Ж. М. Маринковић, *У спомен протојереја Стевана М. Димитријевића (о десетогодишњици његове смрти)*, „Гласник СПЦ“, 1963, 144; Др Душан Љ. Кашић, *Протојереј - саврофор Стеван М. Димитријевић 1866–1953*, „Богословље“, год. XXVII (XLIII), св. 1 и 2, Београд 1984, 4–5.

¹¹ Др Душан Љ. Кашић, *циш. дело*, 5.

¹² Бл. Гардашевић, *циш. дело*, 74; Др Душан Љ. Кашић, *циш. дело*, 5; Прота Милутин Тимотијевић, *циш. дело*, 23–24.

¹³ Прота Милутин Тимотијевић, *циш. дело*, 23.

¹⁴ Др Душан Љ. Кашић, *циш. дело*, 5.

Скопљу.¹⁵ Године 1906. одлази за референта манастира Хиландара при српском Генералном конзулату у Солуну. Боравећи у Солуну често је одлазио у манастир Хиландар, где је проучавао богату историјску грађу, коју ће касније и објављивати.

Прота Степа је 1. априла 1910. године поново постављен за ректора Богословије у Призрену. На овој дужности је остао до 9. јула 1920. године.¹⁶ Овај период његовог рада у Призрену обележили су ратови. Прво Балкански у којима прота Степа учествује као војни свештеник при штабу II Армије.¹⁷ После ослобођења Призрена 1912. године прота Степа се обратио раздраганом народу на благодарeњу у Саборној цркви Светог Ђорђа у Призрену речима „Ослобођени моји Призренци“.¹⁸ Након Балканских ратова отпочео је Први светски рат. У Богословији је школ. 1914/15. регуларно приведена крају. Прота Степа је 16. новембра 1915. године интерниран у Бугарску, где је остао три године. У Призрен се вратио 1919. године и обновио је рад Богословије.¹⁹

Док је радио у Призрену прикупио је преко 600 старих рукописних и штампаних књига Србуља и поклонио их Народној библиотеци у Београду. Многе предмете од велике вредности поклонио је Етнографском музеју, Народном музеју и Музеју српске земље у Београду (данас Природњачки музеј).²⁰

Значајна је улога проте Стеве у припремама за отпочињање рада Богословског факултета у Београду 1920. године. Он је јула 1920. године изабран за редовног професора Богословског факултета на катедри Историја српске цркве. На седници Наставно-научног већа Богословског факултета 6. септембра 1920. године изабран је за првог декана.²¹ Прва брига декана била је да организује наставу. Озбиљан проблем је био и недостатак одговарајуће зграде, пошто Универзитет није имао на располагању просторије које би могао уступити Факултету. Стога се Факултет селио више пута. Најпре је био смештен у кући Кузмановића, преко пута Саборне цркве, потом у Булевару краља Александра 26, па на углу Франкопанове 3 (сада Београдска) и Крунске 12 (касније Пролетерских бригада), и то само деканат и неколико слушаоница, док су део семинара и библиотека били смештени у Мишарској улици.²² Крајем 1932. године Факултет се уселио у један део зграде у улици Краља Петра (доцније 7. јула 2; данас опет Краља Петра). Ту су на скученом простору били смештени: деканат, слушаонице, семинари и библиотека.²³ Касније је цела зграда уступљена Богословском факултету, у којој је остао до 1995. године када је пресељен у нову зграду на Карабурми.

¹⁵ Архив Православног Богословског факултета, Досије проте Стеве Димитријевића.

¹⁶ Прота Милутин Тимотијевић, *циџ. дело*, 25.

¹⁷ П. Пузовић, *Улога Цркве и свештеништва у Балканским рајовима*, „Прилози за историју Српске православне цркве“, Фоча 2006, 190. Прота Степа је учествовао као добровољац и у Српско-бугарском рату 1885. године. (Архив Православног Богословског факултета, Досије проте Стеве Димитријевића).

¹⁸ Прота Милутин Тимотијевић, *циџ. дело*, 25.

¹⁹ *Истио*, 29; Др Душан Љ. Кашић, *циџ. дело*, 8.

²⁰ Бл. Гардашевић, *циџ. дело*, 74; Прота Милутин Тимотијевић, *циџ. дело*, 32.

²¹ Записник прве седнице Богословског факултета од 6. септембра 1920. Димитријевић је до пензионисања седам пута биран за декана а исто толико пута је био продекан.

²² П. Пузовић, *Издвајање (укидање) Богословског факултета из састава Београдског универзитета*, „Српска православна црква – прилози за историју 2“, Београд 2000, 277.

²³ *Истио*, 278.

Факултет је почео са редовном наставом 20. децембра 1920. године. Након благодарења у Саборној цркви за отпочињање предавања декан је у свом говору нагласио да циљ Факултета види у томе „да васпитаници наши могу обилношћу и солидношћу знања свога одговорити новом времену и новим приликама, у којима ће обделавати њиву Господњу, а у исто време сачувати и карактерне особине српског православља, чистити из њега туђинску примесу и враћати га оном времену, када је Српска црква са својим свештенослужитељима, својим богослужењем и пастировањем имала свој засебан вид из кога је била духовна свежина, текла она животворна моћ, која је највише допринела одржавању нашег народа у тешким столетњима његове прошлости.“ Прота је одао захвалност српској интелектуалној елити што је при оснивању Универзитета предвидела и оснивање Богословског факултета. У продужетку каже: „То, што су се у овом питању и управници цркве наше и представници науке српске нашли у једним мислима, најбољи је доказ потребе овог новог вишег духовног расадника и најпоузданија залога за успех његов.“²⁴

Прота Степа је од 16. јуна 1923. до краја фебруара 1924. године био у Русији као изасланик Главног одбора при Црвеном крсту СХС за помоћ гладнима у Русији.²⁵ За време боравка у Русији откупио је велики број књига на руском језику, углавном богословске садржине, међу којима има ретких и скупоцених издања. По приспећу књига у Београд прота Степа је на седници Савета 3. маја 1924. године предложио „да се за ове књиге тражи ванредни кредит од 120.000 динара, а док се тај кредит не одобри, да му се нешто књига откупи из средстава фонда 'Џенкинс', што је Савет прихватио с тим да се одмах затражи ванредни кредит. На истој седници на предлог проф. Александра Доброклонског Савет је изразио захвалност проф. С. Димитријевићу за уложени труд и напор око набавке ових књига.“²⁶

Од бројних дужности које је имао прота Степа наводимо неке: једно време је био уредник *Весника*,²⁷ сарађивао је у свештеничком удружењу, чији је био и председник,²⁸ био је члан Историјског института СКА наука, дугогодишњи председник Друштва Светог Саве у Београду, члан управе Друштва за подизање храма Светог Саве, задужбине Симе Игуманова, Главног одбора црвеног крста, члан Црквено-археолошког друштва при Кијевској Духовној академији. Учествовао је на Конгресу православних теолога у Атини 1935. а као делегат СПЦ на Свеpravославном сабору у Москви 1945. године.²⁹

У знак захвалности за рад на Факултету и његов допринос богословској науци факултетски савет на седници 16. јануара 1936. године, на предлог редовних профе-

²⁴ Православни Богословски факултет на Универзитету београдском – *Говор декана факултета, прошле Св. М. Димитријевића, после иззивања Св. Духа, приликом отпочињања предавања на факултету 20. децембра 1920. године*, „Весник Српске цркве“, год. XXVII, Београд 1921, 24–25; Др Душан Љ. Кашић, *циш. дело*, 10.

²⁵ Архив Православног Богословског факултета, Досије проте Стеве Димитријевића.

²⁶ Записник Професорског савета, 3. мај 1924, стр. 172–173; П. Пузовић, *Библиотека Богословског факултета између два светска рата*, „Српска теологија у двадесетом веку“, Београд 2009, 119.

²⁷ „Весник“, недељни црквенополитички лист излазио у Београду од 1919–1930. (Бранко А. Цисарж, *Један век периодичне штампе Српске православне цркве*, I, А - М, Београд 1986, 26).

²⁸ Др Душан Љ. Кашић, *циш. дело*, 11.

²⁹ Бл. Гардашевић, *циш. дело*, 75.

сора: др Драгутина Анастасијевића, др Лазара Мирковића, др Димитрија Стефановића и др Александра Доброклонског изабрао га је једногласно за почасног доктора теологије (*doctor honoris causa*), док је још био професор на Факултету.³⁰ У предлогу се каже „да је Стеван Димитријевић објавио велики број радова из историје српске цркве и дао вредносне научне прилоге за ову науку...“; да је „као професор матице и као први Декан Православног богословског факултета кроз неколико година припремио прве законе за овај факултет и стекао трајних заслуга за оснивање и организовање Православног богословског факултета у Београду. Исто тако велике су заслуге г. Стевана Димитријевића око оснивања и организовања библиотеке Богословског факултета.“ Он је „за науку спасао велики број рукописних богослужбених књига из Јужне Србије до светскога рата, доневши их оданде у Народну библиотеку и у Српску Краљевску Академију наука у Београду“. На „својим научним путовањима скупио је велики број старих српских записа и натписа, и они су били делом уступљени Љуб. Стојановићу ради публикавања, делом још нису објављени“. Стеван Димитријевић је „дугогодишњи заслужни црквени и национални радник на образовању свештенства и учитељства у Јужној Србији под Турцима и иза ослобођења, где је на тешкој црквено-просветној и националној служби остао 21 годину.“³¹ Промоција је обављена у свечаној сали Универзитета 21. марта 1936. године.³² Пензионисан је 28. маја 1936. године пошто је навршио 70 година старости.³³

Као знак признања за његов рад прота Степа је на предлог министра просвете одликован Орденом Светог Саве IV степена 23. јула 1901. и Орденом Светог Саве III степена 20. јануара 1914. године; на предлог министра војног Орденом Белог Орла V степена 5. маја 1913. и на предлог министра вера Карађорђевог звездом IV степена 30. јануара 1924. године.³⁴ Умро је у 88 години живота 24. новембра 1953. године у Београду. Сахрањен је у породичној гробници у родном месту.

Научни радови протe Стеве Димитријевића по предмету обраде представљају широку лепезу. Према непотпуној библиографији објављеној у *Бојословљу*, (св. 1 и 2, 1984) објавио је 132 наслова. Очекивало се да ће прота Степа Димитријевић као дугогодишњи професор на Богословском факултету у Београду написати историју Српске цркве. Зна се да је био сакупио обиље материјала и да је почео да пише једну такву историју, али је то све пропало. У Споменици о устоличењу патријарха Димитрија (Павловића) у Пећи 1924. године дао је *Крајшак њрејлед историје Пећке Патријаршије*. Из овог рада се види да га је писао изузетан познавалац историје Српске цркве. Он је био изузетно упућен у руске изворе, велики познавалац личности и дела Светога Саве. Добро је истражио XIX и прве деценије XX века. Права је штета што је то његово велико познавање ствари остало недоступно потомству.³⁵

³⁰ Архив Православног Богословског факултета, Досије протe Стеве Димитријевића.

³¹ *Истџо*.

³² Овај почасни докторат је био први докторат на Богословском факултету (Бл. Гардашевић, *циџ*, дело, 75).

³³ Архив Православног Богословског факултета, Досије протe Стеве Димитријевића; *Универзитетџи у Београду у 1935/36. јодини*, годишњи извештај Ректора Универзитета са извештајима декана, 107–109.

³⁴ Архив Православног Богословског факултета, Досије протe Стеве Димитријевића.

³⁵ Ђ. Слијепчевић, *Истџорија Срџске џрвославне цркве*, прва књига, Диселдорф 1978, 12.

У својим радовима прота Степа се бавио личношћу и делима Светога Саве; односима Српске и Руске цркве; манастиром Хиландаром; питањима Српске цркве и народа у времену националног ослобођења.

О Светом Сави написао је више радова. Наводимо неке: *Веровање и предање о Светом Сави*, „Весник Српске цркве“, 1924, стр. 626–628; *Свети Сава у народном веровању и предању*, Београд 1926, 134 стране (из „Весника Српске цркве“, 1926, стр. 510–536, 638–657, 809–841; 1927, 87–117, 189–212); *Православље Светиої Саве и о венцу Христіовом на најсїаријим иконама њеїовим*, Светосавље, св. 5, Београд 1932, 193–215; 6, 249–275; *Свети Сава као народни учитељ*, „Братство“, 28, 1934, стр. 89–111; *Сїаљивање мошїију Светиої Саве*, Братско друштво Св. Саве, XXVIII, Београд 1934, стр. 140–163; *Празновање 6/19. маја пренос мошїију Светиої Саве из града Трнова у лавру Милешеву и служба овоїа празника са срїским преводом*, „Гласник СПП“, додатак „Гласнику СЛС“, Сремски Карловци, бр. 22–23, 1935, стр. 1–49. У овим радовима прота Степа пише о личности, животу, празновању, просветитељском раду Светог Саве и васпитном значају његовог култа у духовном животу српског народа кроз векове.³⁶

Прота Димитријевић је један од првих Срба који је у Русији истраживао архивску грађу у којој се говори о везама између Српске и Руске цркве. Такви су радови: *Одношаји иећких иаїријараха с Русијом у XVII веку*, „Глас СКА“, 58, 1900, стр. 201–286; 60, 1901, стр. 153–203; прилози расправи *Одношаји иећких иаїријарха с Русијом у XVII веку*, „Споменик СКА“, 38, 1900, стр. 59–84; *Документи који се иичу односа између Срїске цркве и Русије у XVI веку*, „Споменик СКА“, 39, 1903, стр. 16–42; *Грађа за срїску истїорију из руских архива и библиоїека*, „Споменик СКА“, 53, 1922, стр. 1–329.³⁷ У овим радовима налазе се драгоцени подаци о везама са Русијом, о стању у Српској цркви, неким манастирима и епархијама. Овим радовима може се придодати рад *Василије Јовановић-Бркић, иоследњи срїски иаїријарх на пресїолу иећком*, „Хришћански весник“, XXVI, св. 1, Београд 1909, стр. 47–56. У овом раду прота Степа пише о боравку патријарха Бркића у Русији, о његовим последњим данима земаљског живота и смрти која га је задесила у тој земљи.³⁸

Веома су важни радови Стеве Димитријевића о манастиру Хиландару. Прота Степа је боравио у манастиру Хиландару најмање осам пута. То време је користио за проучавање манастирске архивске грађе. Резултат тога су радови: *Документи хиландарске архиве до XVIII века*, „Споменик СКА“, 55, стр. 1922, 20–31; *Повреда ауїономије и вековима освесїијаних закона и традиција Свете Горе Аїионске*, „Весник Српске цркве“, 1926, стр. 203–204; *Помозимо својима у Светиој Гори*, „Глас цркве“, бр. 6, Шабац 1925, стр. 681–685; *Криза нашеї монашїива*, „Весник Српске цркве“, 1926, стр. 369–386; *Хиландар срїска царска лавра у Светиој Гори Аїионској*,

³⁶ Др Душан Љ. Кашић, *цїиї. дело*, 12.

³⁷ Бл. Гардашевић, *цїиї. дело*, 76–82; Љубомир Дурковић-Јакшић, *Прилої проучавању истраживачкої научної рада прїше Сїевана Димїиријевића професора Боїословскої факулїетета у Беоїраду*, „Богословље“, год. XXVII (XLIII), св. 1 и 2, Београд 1984, 49; др Димитрије М. Калезић, *Руска црква и руско православље у радовима прїше Сїевана Димїиријевића*, „Богословље“, год. XXVII (XLIII), св. 1 и 2, Београд 1984, 41.

³⁸ П. Пузовић, *Василије Јовановић-Бркић*, „Прилози за историју СПЦ“, Ниш 1997, 180–189.

„Црква, календар“, 1938, стр. 93–95.³⁹ У овим радовима прота Степа је показао своју велику љубав према светогорском монаштву а посебно љубав према манастиру Хиландару. У објављеним документима има драгоцених података о имовинским и другим односима манастира Хиландара са другим светогорским манастирима и о слању монаха у Аустрију и Русију ради скупљања прилога.

О питањима Српске цркве и народа у времену националног ослобођења прота Степа Димитријевић је написао два рада: *Стеван Сирајимировић, митрополиџа карловачкоја, план за ослобођење Српскоја народа*, Београд 1926, стр. 47; *Карађорђево усјанак као дело с планом смишљено и вођено уз учешће истјакнутих људи свију наших крајева*, „Братско друштво Светог Саве“, књ. XXV, 1931, стр. 1–32.⁴⁰

Да је прота Степа био добар познавалац XIX века показује рад *Митрополиџи Михаило, архиејиској београдски и митрополиџи Србије као православној јерарх, Србин, Словен и немар Јуословенсјива*, „Весник Српске цркве“, 1933, стр. 63–110.

Посветио је прота Степа и два рада школама у којима је радио и то: *Богословско-учишњелска школа у Призрену (јоводом њене једесетјодинашњице)*, „Братство“, год. XVII, 1923, стр. 201–214; *Православни Богословски факултет у својој десетјодини*, „Богословље“, св. 1, 1930, стр. 72–76.

Из изложеног се види да се ради о добром познаваоцу Историје Српске цркве и да је поред бројних и одговорних дужности које је обављао написао завидан број научних радова из области којом се бавио. Познавао је добро средњи век, нарочито личност и дело Светог Саве и као ретко ко наш XIX век и прве деценије XX века.

³⁹ Јеромонах Атанасије (Јевтић), *Посете јроше Стеве манастиру Хиландару*, „Богословље“, год. XXVII (XLIII), св. 1 и 2, Београд 1984, 34–38.

⁴⁰ Бл. Гардашевић, *циш. дело*, 79 и 81.